

Katedra sociálních věd UPa

Sociální antropologie

Protokol o hodnocení diplomové práce

Posudek vedoucího

Práci předložil(a) student(ka): Bc. Ondřej Nešetřil

Název práce: MILUJTE SE A MNOŽTE SE: ASISTOVANÁ REPRODUKCE Z HLEDISKA SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE

Vedoucí práce: PhDr. Michal Tošner, Ph.D.

1. CÍL PRÁCE *(uved'te, do jaké míry byl naplněn):*

Záměrem práce bylo etnograficky zkoumat proces asistované reprodukce prostřednictvím výzkumu praxí spojených s Centrem asistované reprodukce. Výzkumné otázky se týkaly selekce dárců a klientů a na to, zda se v procesu reprodukce projevují sociální koncepce rasové teorie a eugeniky. Téma práce se poněkud z důvodu etických, sociálních a právních bariér odchýlilo od výchozího záměru zkoumat prostředí přímo v Centru asistované reprodukce v duchu teorie aktérů-sítí k výzkumu otázek biomoci v praxi zkoumaného centra. Realizované řešení akceptuji a v tomto smyslu byly cíle práce splněny.

2. OBSAHOVÉ ZPRACOVÁNÍ *(náročnost, tvůrčí přístup, proporcionalita teoretické a vlastní práce, vhodnost příloh apod.):*

Metodou zkoumání byla dílčí analýza medicínského diskursu, rétoriky a medicínské literatury. Náležitý mix metod doplňovala interview a zúčastněné pozorování. Student prokázal citlivost pro etnografické reflexivní etické a genderové aspekty ve vlastním výzkumu. Zároveň nadstandardně reflektuje svoji situovanost v terénu a svůj vztah ke zkoumané praxi. Otázky etiky však nejsou uchopeny ve světle vypracované etiky výzkumu a bioetiky v konfrontaci s vlastními osvojenými normami a hodnotami, což je poněkud promarněná příležitost k prodloužení výzkumu o auto-etnografii a vnímání reprodukce aktérů mimo pole asistované reprodukce samotné.

Na druhou stranu líčení pohybu v terénu prokazuje, že se prostředí asistované reprodukce představuje skutečný antropologický terén, který je srovnatelně exotický a komplikovaný jako terén v neevropském či marginálním prostoru. Slabinou práce je, že se nepokusil sjednat přístup do Centra asistované reprodukce a nezískal více pracovníků ke spolupráci. Je však pochopitelné, že i přes záruky anonymizace dat ve vlastním výzkumu mu byl přístup k datům odepřen, neb je zákonem upravený a takový přístup lze těžko prosadit pro magisterského studenta. Tuto nesnáz student kompenzoval vyhledáním a využitím přímých i nepřímých zdrojů pro tvorbu dat. Zároveň absolvoval proces darování genetického materiálu, což mu sloužilo jako karnální etnografická zkušenost v daném prostředí.

V teoretické části náležitě odkazuje ke konceptu biomoci, která je relevantní ve vztahu ke zkoumanému fenoménu a to od jeho založení (Foucault) k jeho aplikaci na studium politické regulace života a reprodukce (N. Rose). Podrobněji se zastavuje u studií zaměřených na asistovanou reprodukci (Franklin, Thompson, Simpson a další). S využitím Canguhema pak definuje asistovanou reprodukci jakožto spravovanou medicínským diskursem podle osy patologické a normální a zaměřuje se na komodifikaci těla a genetického materiálu (s. 18). Zde v této definici poněkud postrádám doplnění o úvahy Nancy Scheper-Hughes či otázky biotechnologií zpracovaných Rosem či Rabinowem. Výzkumný záměr se stáčí k otázkám sociálního statusu infertility a otázkám vlivu reprodukčních technologií na příbuzenské vztahy. Za centrální princip řešení infertility je představen postup fertilizace „in vitro“ probíhající v laboratorním prostředí reprodukčního centra. Tento proces zahrnuje vyšetření a odběr genetických materiálů, které je rozdílné u mužského a ženského pohlaví, jak reflektuje ve svých výzkumech např. Raymond. V této intenci představuje postu, jenž zahrnuje hormonální stimulaci žen, odběr vajíček, jejich oplodnění spermatem a vložení do dělohy ženy apod. a dále vliv pracovníků Centra na tento proces a emickou percepci tohoto vlivu v podobě božské moci nad životem.

Od postupů se student dostává ke zkoumání dispozic reprodukčního centra, jak je ustavováno jak v materialitě (laboratoře, ordinace), tak z hlediska sociální organizace (doktor, sestra, laborant etc.), tak i ve sféře ideační, tj. normativní, diskursivní medicínské a legislativní rovině v českém a mezinárodním kontextu. Uvedené charakteristiky vhodně doplňuje i aktérskými výpověďmi.

V souladu se záměrem práce pak ohledává otázky kapitalizace reprodukce a komodifikace genetického materiálu a dále se zaměřuje na dárcovství a selekci genů. Všímá si v kontextu existujících studií i vlastního terénu narativů „dárcovství“, anonymizace procesu a povahu ekonomických směn. Poukazuje na přítomnost rasové kategorizace v dárcovství materiálu, které je spolu s Thompsnem uchopeno jako vědecký či molekularizovaný rasismus. Selekcce pak v praxi kopíruje tyto kategorie, jež doplňuje informacemi o fyzickém vzhledu, sociálním postavení atd. včetně neformálního vyhodnocování personálem. Podstatným kritériem je genetické vyhodnocování. Zde student odkazuje k otázkám eugeniky, která se v genetice a asistované reprodukci navrácí v hodnocení kvalitního a nekvalitního materiálu. Toto antropologické téma je významné, ale v práci zůstává jen v rudimentální podobě a ustupuje tématu komodifikace a kapitalizace procesu reprodukce.

Následující kapitola se zaměřuje na vlastní zkušenost s dárcovstvím materiálu, jež výzkumník podnikl za účelem kární metody výzkumu. Tato pasáž je zhuštěným narativním a výzkumníka zahrnujícím popisem, který je jak bohatý na informace o postupu a praktikách centra reprodukce, tak i věrným neskrývaným popisem vlastní tělesné zkušenosti. Tato odvaha k popisu v takto intimní sféře je výjimečná a má antropologické kvality. Způsob reprezentace vlastní zkušenosti obsahuje mnoho etnografického detailu a vyrovná se klasickým etnografickým líčením v oblasti antropologie sexuality. V tomto smyslu nechává student narativní formou nahlédnout do části procesu asistované reprodukce. Zatímco teoretické zakotvení práce je náležité a popis kárního výzkumu je velmi bohatý a je silnou stránkou předkládané práce, interpretace této zkušenosti je limitovaná a postrádá rozpracovanější kritické vyhodnocení.

Závěr je dosti stručný, avšak evokuje otázky efektivity asistované reprodukce a hlavně otázky biologických potřeb a sociálních důvodů pro reprodukci samotnou a také vlivu diskursů, biotechnologií a praktik v reprodukčním centru. Od obecnějších otázek přechází k vlastním otázkám výzkumu, kde shrnuje poznatky o principech selekce při získávání a přidělování genetického materiálu, který se transformuje v průběhu procesu v komoditu. Druhý závěr prostým zachycením rasových kategorií konstatuje přítomnost „vědeckého rasismu“ v podobě rasové kategorizace.

3. FORMÁLNÍ ÚPRAVA (*jazykový projev, správnost citace a odkazů na literaturu, grafická úprava, přehlednost členění kapitol, kvalita tabulek, grafů a příloh apod.*):

Předkládaná diplomová práce je napsána čtivým jazykem, z hlediska jazykového a formálního bez větších pochybení, způsob použití odborné literatury je korektní, práce s literaturou a poznámkovým aparátem náležitá, rozsahem spíše kratší, ale požadavky splňující.

4. STRUČNÝ KOMENTÁŘ HODNOTITELE (*celkový dojem z diplomové práce, silné a slabé stránky, originalita myšlenek apod.*):

Předkládaná diplomová práce je v mnoha ohledech zdařilá. Jedná se v našem prostředí vcelku o průkopnickou antropologickou práci (téma zachycuje zde pouze T. Stockelová. Vhodně je rámována koncepcemi biomoci a komodifikace těla. Práce je pozoruhodná kární metodou a etnografickou zkušeností v prostředí asistované reprodukce. Na druhou stranu je třeba říci, že v práci je určitý kritický analytický dluh ve vztahu k jednotlivým antropologickým tématům, která se ve zkoumaném prostředí vynořila. Mám na mysli témata komodifikace těla a procesu reprodukce, tak třeba otázka vztahu mezi biologickou diferencí a genderem, který mohl být v návaznosti na zkoumané praktiky a stav antropologické diskuse více rozpracován. Otázky reprodukce jako takové jsou též antropologicky zajímavé, ale jsou pouze nadneseny, aniž by byly podstatněji řešeny.

Student se také občas pouští do odvážných a sporných tvrzení. Např. uchopuje asistovanou reprodukci jako formu sexuality a sexuální praktiky. To lze chápat snad jen jako rétorickou metaforickou provokaci, než jako vážně míněné tvrzení (s. 22). Lze to však interpretovat, že tyto přešlapy jsou do jisté míry ústupky jinak čtivého autorova stylu. Předkládanou práci Ondřeje Nešetřila jako celek doporučuji k obhajobě.

5. OTÁZKY A PŘIPOMÍNKY DOPORUČENÉ K BLIŽŠÍMU VYSVĚTLENÍ PŘI OBHAJOBĚ (*jedna až tři*):

Otázka1: Jak se lze vypořádat s otázkou rozdílu mezi genderem a pohlavím. Je v otázkách asistované reprodukce náležitější hovořit o genderu či o pohlaví. Jak se zde potýkají otázky sociální konstrukce rodu a biologická pohlavní diference?

6. **NAVRHOVANÁ ZNÁMKA** (*výborně, velmi dobře, dobře, nedoporučuji k obhajobě*):

Předkládanou diplomovou práci Ondřeje Nešetřila doporučuji k obhajobě. Ačkoli nemám zásadních výhrad vůči chybám a práci považuji za zdařilou a průkopnickou, přesto v ní shledávám jistý dluh v oblasti rozpracování výzkumem otevřených antropologických témat. Proto ji komisi navrhuji hodnotit známkou výborně mínus či velmi dobře na základě průběhu obhajoby.

Datum: 15. 8. 2016

Podpis: